

Kuşçubaşı Eşref

Benjamin Fortna Çev. Selçuk Uygur

İstanbul, Timaş Yayınları, 447 Sayfa, 2017, ISBN: 9786050826654

Murtaza ŞAHİN*

Osmanlı'nın son dönemine damgasını vuran Kuşçubaşı Eşref bugün hâlâ tartışılan bir karakter; kimilerinin görmezden geldiği, kimilerininse mistik hale getirdiği, tarihsel gerçeklik ile popüler hayal gücünün sınırları arasında flulaşan efsanevi bir figür. Dünyaca ünlü tarihçi Profesör Benjamin C. Fortna'nın, Kuşçubaşı'nın kendi eliyle kaleme aldığı hatıralar ve sandukasından çıkan şahsi belgelerden üzerinden yaptığı bu birinci sınıf çalışma, Kuşçubaşı hakkında bugüne kadar yazılan en detaylı ve güvenilir biyografi olma özelliğini taşıyor. Fortna, çalışmasını bireye merkezleyerek, devlet ve toplum arasındaki katı sınırları sorgulamaya ve çok daha incelikli bir tarihsel gerçekliğe varmaya kapı aralıyor.

---

* MSÜ ATASAREN Harp Tarihi Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul,miyolnir.ms@gmail.com

Bu kitap'ta Kuşçubaşı Eşref Bey'in (ö.1964) ilk defa Kendi sandığından çıkan belgeler kullanılarak Anlatımına şahit olmaktadır. Eserde bölümlerden müteşekkil bir biyografya olarak düzenlenmiş olan bu eser Eşref'in hayatının ana dönemlerini içinde yaşadığı zamanın büyük çatışmalarının arka planlarını karşılaştırma yaparak takip etmeye hedeflemiştir. Bu eserde Eşref Bey'in hayat hikâyesinden çok 1908 ile 1920 arasında vuku bulmuş tarihsel olarak konuyla ilgili kısımları incelenmiştir. Kitabın giriş bölümünde Eşref Bey'in hayatının ana hatları belirlenmiş ve sonraki bölümlerde Eşref beyin hayatından önemli olaylar üzerine belgeler ile durulmaya çalışılmış.

İkinci bölümde ise; Eşref Bey'in ilk yılları, babasının konumu, Çerkez kökenli olması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gittikçe çalkantılı hale gelen ahvaliyle şekillenmiştir. Eşref'in öyküsü İstanbul'da başlar. İstanbul'da boğazın kıyısında Beşiktaş semtinde doğup büyümüştür. Babası sarayın kuşçubaşısıdır. Eşref Bey'in kendi kayıtlarında altı öz altı üvey kardeşinin olduğundan bahseder. Eşref Bey'in saray görevlileri sınıfından Kuleliye 1893'de Sami Bey ise dört yıl sonra girmişlerdir, lakin Eşref Bey olmak ve iktidara giden yol kolay değildi Kulelideyken büyük Kuleli kavgasına karışmıştır. Bu kavgadan sonra tahkikat başlatılmış, Eşref Bey Edirne askeri hazırlık okuluna gönderilmiştir. Burada Süleyman Askerî ile yolları kesişmiş. Liseden sonra Harp Akademilerine girdi bu dönemde ailesine alışılmadık bir misafir gelmiştir, adı Said-i Nursi olan bu öğrenci modern Türkiye'nin dini tabiatını biçimlendirmekte sıra dışı bir rol oynayacaktı. Eşref Bey, Harbiye ikinci sınıftayken Eşref bey, babası ve kardeşi Sami saraydaki artan kuşkuculuk ve Eşref Bey'in babası Mustafa Nuri'nin sultana kaba bir cevap vermesi üzerine sürgünleri gerçekleşmiştir. Eşref'in hayatının bu safhası hem tecrübe hemde otorite ile olan ilişkisi açısından biçimlendirici olmuştur, fakat bu dönem gizliliğini korumaktadır. Bu dönemde yerleşik kabileler üzerine uyguladığı sürat ona "Kuşların Şeyhi" lakabını kazandırdı. Sürgünden sonra ise Sultan'ın affı, ihsanında birlikte getirecekti. Sultan onlara İzmir Torbalı'da Tepe köy'deki imparatorluk mülklerinden birini vermişti ve başlarını belaya sokmamaları için her ay 25 altın aylık bağlanmıştı. Ama bu sıkıcı hayat Eşrefe azap vermeye başlamış ve sürgün hayatı devam ettiğini hissetmekteydi.

Üçüncü bölümde ise 1911 senesinde Trablusgarp cephesinde Kuşçubaşı Eşref, Enver paşa, Süleyman askeri ve Mustafa Kemal'in başını çektiği İtalyanlara karşı gerilla harekâtından bahsetmektedir. Eşref'in Libya'daki mücadele ye iştiraki Enver'in talebi ile gerçekleşmişti. İtalyanlar 29 Eylül 1911'de savaş ilan ettiklerinde Eşref, doğu Anadolu'da bulunmaktaydı. Ve bu kadar uzakta olmasına rağmen Eşref'in Savaşı iki gün sonra öğrendiğini biliyoruz. Eşref bey Enver paşa ile birlikte Libya'da İtalyanlara karşı savaşmış aynı dönemde Süleyman Askerî, Yakup Cemil, Mustafa kemal gibi cumhuriyet tarihimizin ve kurtuluş savaşımızın iz bırakan kahramanları bu savaşta birlikte görev yapmışlardır. Dördüncü bölümde ise Trablusgarp savaşını yarıda bırakıp gitmek zorunda oldukları Balkan savaşlarında Kuşçubaşı Eşref ve kardeşi Sami ve Süleyman Askeri üzerinde durarak yapılan ve yapılmak istenen plan ve olaylar üzerinde durmuştur.500 yıllık Osmanlı imparatorluğunun gıcırdayan tekerleği balkanlarda aniden durmuştu ve bu bölgeden binlerce insan Anadolu'ya göçe zorlanmıştı. Bu

dönemde imparatorluğun başkentinde ise sokak olayları mitingler başlamış, siyasi hareketler hızla yükselmekteydi bu dönemde Süleyman askerî ile yeni bir balkan devleti kurma hayalinde önlerine çıkan olaylar hem Eşrefi hem de arkadaşlarını zor duruma sokmuştur. Ama burada öğrendikleri tecrübe hepsine kurtuluş savaşı ve milli mücadele döneminde tecrübeli birer gayrinizamî harp askeri olmalarına vesile olmuştur. Beşinci bölümde ise balkan savaşları bitmişti ve acımasız çarpışmalar olmuş Osmanlı travmatik kayıplar vermişti. Ama ufukta Eşref Bey ve Osmanlı için daha çetin sınavlar vardı, fakat Osmanlı imparatorluğu azmini hala yitirmemiş ve hatta yeni bir Osmanlı Müslüman vatanseverliği yükselmeye başlamıştır. Balkan savaşlarından sonra Eşref Bey hayatına sivil vatandaş olarak devam etmek niyetinde idi. Eşref Bey batı Trakya cumhuriyeti devleti hayalini gerçekleştirmemiştir. Eşref Bey batı Anadolu'ya yeniden döndü ve yeniden evlendi yeni eş'inin adı Pervin idi. Ama evlilikleri daha yeni başlamasına rağmen henüz 45 gün süren evlilik hayatında harbiye nazırı Enver paşadan kendisini İstanbul'a çağıran bir telgraf aldı ve derhal yola koyuldu. Eşref Beyin bu bölümde hayatı hareketli geçmeye devam etti kanal harekâtına katıldı

Altıncı bölümde ise birinci dünya savaşının Arabistan topraklarında nasıl devam ettiği görmekteyiz. Bu dönemde Eşref Bey'in hayatında eksik olmayan hareket yine mevcut idi öncelikle Suriye konsolosluk baskınları yapan Eşref Bey yine Necid görevi, Yemen görevi gibi çeşitli görevlerde yer almıştır. Bu görevlerden 3 milyon altını yemene götürme görevi'de vardır. Bu görev esnasında Hayber'de pusuya düşürülüp esir edilmiştir. Ama altınları yemene göndermeyi başarmıştır. Önce Arap kabilelere sonrada İngilizlere esir olarak verilmiştir

Yedinci bölümde İngilizlerin elinde esir olmasına Malta'daki kamptaki esir hayatına değinilmiştir. Burada çeşitli yerlerden gelen saygın tutsaklarla olan arkadaşlığına ve sosyal yaşamının yani sıra bir cinayet olayına karışmasına ve askeri mahkemeye çıkmasına anılarında ışık tutmuştur Eşref Bey

Sekizinci bölümde mütareke döneminde yurda dönmesine aile eşrafı ile olan anılarına ve Mustafa kemal ve Ankara hükümetinin verdiği görevler üzerine Sakarya'ya gidip oradaki Çerkez kökenliler ile olan anılarına yer verilmiştir. Dokuzuncu bölümde ise 1920 dönemine belgeler ile ışık tutulmuştur.

Bu kitabı yazarken yazarın kendi ifadesiyle Kuşçubaşı Eşref'in sandık içindeki belgelerine değinilmiş ve bunları kitabının ana yapısını oluşturduğu söylemektedir. Aynı şekilde ATASE'den de yararlanıldığından bahsetmektedir. Kitabın genel ve resmi kısımlarında bu verilere çoğunlukla uyulduğu görülür. Ama kitabın yazarın yorum kısımlarında öznel bazı ifadeler rastlanmaktadır. Kitapta bazı kısımlarda öznellik göze çarpmaktadır ve bu kısımlar bizim için önemli derecede hatalar içermektedir. Bu yanlışlıkların İlk örneğini Balkan harbi bölümünde rastlamaktayız. Sayfa 181 de sıçanlı köyünde katliam yaptıkları ve bunun kaynağı olarak ise sıçanlıdan sağ çıkan Bulgarların ifadelerini kaynak göstermesi ve yazılı kaynaklar barındırmaması bu konunun on yargılı bir şekilde yazıldığına örneğidir. Bir diğer hata ise Kuşçubaşı eşref'in Ermeni tehcirinde oynadığı rolü incelemek ve bu işlemi yaparken "Ermeni katliamı" kelimesini sık sık kullanmakta olmasıdır. burada dikkat ettiğim husus yazarın Ermeni katliamı kelimesini kullanmak suretiyle peşinen sözde Ermeni katliamını

kabul etmesi sadece Kuşçubaşı Eşref'in bu olaylardaki yerini saptamaya çalışması kelime seçimi açısından büyük bir hatadır'ki zaten Eşref Bey kitabın içinde bir bölümde kendi savunmasını yaparken eğer “Osmanlı bir katliam yapsaydı bir tane Ermeni kalmazdı diyerek” haklı bir savunma yapmıştır. Sonuç olarak kitap genel olarak iyi kurgulanmış ve bazı öznel büyük hatalar ve Kelime yanlışları olmasına rağmen o döneme farklı bir açıdan bakmak için bu saydığım hata kısımları çıkartılarak okunabilir.